

Josef Hlouch, *Poranění a lék*

Impulsy pro současnou náboženskou výchovu

Ludmila Muchová

Svou více než dvousetstránkovou práci nazvanou *Problém odpadu od Církve* vydanou v roce 1937 uvozuje Josef Hlouch citátem převzatým od sv. Cypriána: Známe-li příčinu poranění, i lék najdeme. Právě tato myšlenka se také objevuje v záhlaví mého příspěvku k ocenění jeho díla u příležitosti 110. výročí jeho narození a 40. výročí jeho smrti.

Dostalo se mi výzvy hledat v díle tohoto českobudějovického biskupa impulsy pro náboženskou výchovu v době vzdálené od jeho vědecké tvorby třemi čtvrtinami století. Číním tak s vědomím, že lidé žijící v tomto časovém úseku v naší zemi zakusili delší dobu života pod nadvládou dvou totalitních režimů než života svobodného, že církev v tomto období prošla určitým vývojem pohledu na sebe sama i na okolní svět díky myšlenkám Druhého vatikánského koncilu, a konečně – že Josef Hlouch byl pastorální teolog, takže otázky spojené s náboženskou výchovou vnímal v širším teologickém a společenském kontextu, nezabýval se primárně problémy katecheze či školní výuky náboženství, a už vůbec ne pedagogickou vědou (jako např. František Tomášek). Přesto se domnívám, že v jeho odborných knihách takové impulsy najít lze, nikoliv explicitně, ale určitě implicitně, tedy „mezi řádky“.

Analýza výše jmenované knihy mi přinesla postřehy, které mohou dodat významné myšlenky české náboženské pedagogice v oblasti tématu „odchod mladých lidí z církve“. Analýza známější, ale nikoliv k vědeckým účelům psané knihy duchovního doprovodu všedním dnem křesťana – *Minutěnky* – se mi jeví jako přínosná pro téma „osobnost křesťanského vychovatele a důsledky pro náboženskou výchovu mladých křesťanů.“

1. PROBLÉM ODCHODU LIDÍ Z CÍRKVE

K systematickému zájmu o problém odchodu lidí z církve vyprovokovala Josefa Hloucha skutečnost vzniku Československé církve po

první světové válce. Z jeho díkce je zřejmé, že tento rozkol prožíval jako velmi bolestnou skutečnost, jak to naznačuje již v úvodu:

3 307 332 ovcí jest v ČSR mimo Kristův ovčinec, a z nich skoro dvě třetiny opustily Církev teprve nedávno, přes výstrahy a prosby, před zraky svých pastýřů a před slzami svých věřících přátel. Tento počet odpadlých volá jako bolestný vykřičník a nutí zamyslet se nad tímto problémem.¹

Mimo „Kristův ovčinec“ je dnes (tedy bez slovenských věřících) podle sčítání lidu, domů a bytů z roku 2011 pouze v České republice 3 604 095 „ovcí“ bez náboženské víry a 707 649 věřících „ovcí“ bez příslušnosti k náboženské společnosti nebo církvi, přičemž ovšem 4 774 323 lidí se odmítlo k náboženské či nenáboženské příslušnosti přihlásit, takže ve skutečnosti jich je zřejmě ještě o něco více. K římskokatolické církvi se přihlásilo pouze 1 082 463 lidí.²

Ještě aktuálněji se tato čísla projeví, když srovnáme počty lidí hlásící se k římskokatolické církvi v roce 2001 a 2011. Podle sčítání lidí, domů a bytů klesl počet příslušníků římskokatolické církve za tuto dobu z téměř 27 % na 11 % z celku české populace, to je přibližně 2,5 krát.³

Současně stoupá v ČR počet lidí charakterizujících se jako přesvědčení ateisté. Od roku 1991 do roku 2008 stoupl počet přesvědčených ateistů z 5 % na 19 % vzhledem k celku populace, přičemž jejich největší nárůst byl zaznamenán v posledních deseti letech. Zvláště dramatická se jeví tato čísla u vysokoškolsky vzdělaných lidí. Zatímco jejich počet mezi roky 1991 a 1999 zůstal na stejné úrovni (13 % a 15 %), v roce 2008 se více než zdvojnásobil – na 35 % přesvědčených ateistů. Počet vysokoškolsky vzdělaných lidí, kteří se považují za věřící, klesl naopak na pouhých 27 % oproti 41 % v roce 1999.⁴

Dotýká se problematika odpadu od církve také samotné výuky náboženství? První známku takového odpadu mohou dosvědčovat diecézní

¹ Josef HLOUCH, *Problém odpadu od Církve: Studie pastoračně-analytická*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1937, s. 5.

² Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, „Obyvatelstvo podle náboženské víry, věku, pohlaví a národnosti,“ dostupné na vdb.czso.cz, odkaz goo.gl/ypV7kH [cit. 10. 7. 2013]

³ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, „Obyvatelstvo podle náboženské víry, věku, pohlaví a národnosti“ a ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, „Obyvatelstvo podle věku, podle náboženského vyznání a podle pohlaví,“ dostupné na www.czso.cz, odkaz goo.gl/9zfs5f [cit. 10. 7. 2013]

⁴ *Hodnoty a postoje v ČR 1991–2008: (pramenná publikace European Values Study)*, ed. Ladislav Rabušic a Jana Hamanová, Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 132.

statistiky, když uvádějí velký pokles počtu vyučovaných žáků s nástupem do 2. stupně základní školy. Např. v českobudějovické diecézi byl ve školním roce 2010/2011 poměr mezi žáky předmětu náboženství na 1. a 2. stupni ZŠ 2062 : 540, tj. přibližně čtyřikrát více na 1. stupni než na stupni 2.⁵ Dodejme, že v Jihočeském kraji, na jehož území se většinou českobudějovická diecéze nachází, se na ZŠ učilo v témže roce 49 590 žáků, výuky náboženství se tedy účastnilo asi 5,3 %. Bylo to o několik desítek žáků méně než v předcházejícím roce. Počty vyučovaných dětí v hodinách náboženství pomalu, ale jistě klesají i z celorepublikového pohledu. Tak podle výročních zpráv římskokatolické církve došlo k úbytku žáků a studentů navštěvujících předmět náboženství mezi roky 2002 a 2010 dokonce o 32 % (ze 62 467 na 42 271).⁶

Považuji zde citované statistiky za dostatečně přesvědčivé vzhledem k otázce, do jaké míry je problém, který Josef Hlouch nazval vědomě „odpadem od církve“, aktuální, a troufám si tvrdit i dramatický také pro současnou českou církev a pro jednu z forem její služby slova – pro náboženskou výchovu. Přitom právě pro náboženskou výchovu je skutečnost postupujícího úbytku těch, kteří se hlásí k církvi, výzvou. V jakém smyslu? Naznačení odpovědi hledejme v knize Josefa Hloucha *Problém odpadu od církve*.

Samotná studie, jak Hlouch knihu nazývá, je především vzornou ukázkou systematické analýzy problému, který naznačuje její název: od definice pojmu přechází nejprve k teologickému a dogmatickému vymezení. Jeho chápání církve jako prostřednice spásy člověka skrze Krista je spojeno s učením Prvního vatikánského koncilu, což se projeví zejména v popisu vztahu římskokatolické církve k jiným křesťanským církvím. A vážná starost o spásu duší lidí, kteří opouštějí církev, je také motorem Hlouchových úvah. V dalších dvou částech práce se tedy věnuje podrobně příčinám odpadu od církve a nakonec důsledkům, jaké to má pro církev a pro ty, kteří z ní odešli.

V této studii se chci věnovat především Hlouchově diagnóze příčin odchodu lidí z církve a hledat paralely se situací dnešní. Josef Hlouch

⁵ DIECÉZNÍ KATECHETICKÉ STŘEDISKO, BISKUPSTVÍ ČESKOBUDĚJOVICKÉ, „Výuka náboženství a farní katecheze,“ kc.bcb.cz/Statistika/Vyuka-nabozenstvi-a-farni-katecheze [cit. 10. 7. 2013]

⁶ KATOLICKÁ CÍRKEV V ČR, „Výroční zprávy,“ www.cirkev.cz/cirkev-v-cr/ceska-biskupska-konference/vyrocnizpravy/ [cit. 10. 7. 2013]

rozděluje tyto příčiny do tří kategorií: rozumové příčiny, morální příčiny, sociální příčiny.

1.1 Rozumové příčiny:

Zde autor především rozkrývá důležitost systematického náboženského vzdělání, když říká: „O nepoznanou hodnotu člověk nemá zájmu, je mu lhostejnou, neváží si jí, a má-li ji, snadno se jí zřekne a snadno se přesvědčí, že lze se bez ní obejít.“⁷

Odpad od víry je často podle Hloucha výsledkem dlouhodobého myšlenkového procesu. Neznalosti se mohou dotýkat i zcela základních otázek spojených s vírou. Popírání Boha ateisty je často popíráním „představy příliš lidské, dětinské... Představují si Boha jako potencovaného člověka nebo hmotnou bytost...“⁸ Povrchní znalosti byly jednou z příčin, proč lidé poměrně snadno zaměňovali ve dvacátých letech minulého století příslušnost ke katolické církvi např. za církev československou. I dnes se můžeme setkat u dospělých křesťanů s poměrně naivními představami spojenými se starozákonnými i novozákonnými texty a vůbec s Bohem. Hlouchův apel na systematické náboženské vzdělávání tedy můžeme vnímat jako výzvu k tomu, aby náboženská výchova tematizovala otázky rozvoje náboženského úsudku dětí a mladých lidí, aby prohlubovala chápání různých literárních druhů v Bibli a aby rozvíjela důslednost a samostatnost jejich myšlení v celistvém zprostředkování všech podstatných obsahů víry ve snaze pomoci jim, aby hlouběji porozuměli své víře a „věděli, komu uvěřili“ (2 Tim 1,12).

J. Hlouch se také podrobně věnuje otázce pochybností ve víře, které přináší přirozeně adolescentní věk. Z víry, která byla dána dítěti, se rodí víra dospělého člověka jako vybojovaná, zažitá a uvědomělá.⁹ Upozorňuje na skutečnost, která je charakteristická velmi dramaticky i pro současnou dobu: Zatímco před 80 lety dovolovala společenská atmosféra pochybovat o víře, současná atmosféra dokonce nabízí řadu konkrétních životních modelů, které křesťanské víře odporují, a přesto se mladým lidem mohou jevit jako hodné života. J. Ratzinger v této souvislosti říká: Věřící člověk, ačkoliv by se mohlo zdát, že je vlastně pravým opa-

⁷ HLOUCH, *Problém odpadu*, s. 66.

⁸ Tamtéž, s. 66.

⁹ HLOUCH, *Problém odpadu*, s. 71.

kem člověka nevěřícího, s ním má jedno společné, a tím je *pochybnost*. I lidé, kteří ve svém životě zavrhlí víru, žijí v pochybnosti, která by se dala vyjádřit slovy: „Snad to není pravda.“ Kdežto věřící člověk jakoby říkal: „Snad to je pravda“. Pochybnost je podle J. Ratzingera rodná sestra víry i nevíry. A dodává:

Víra není slepé zakotvení v nějakém neskutečnu... Je to nešvar vymlouvat se na tajemství, když nám selže rozum, i když se to bohužel nezřídka dělá. Jestliže teologie omlouvá různé nesrovnalosti poukazem na tajemství nebo je dokonce prohlašuje za pravdy víry, zneužívá tím pravého významu slova ‚tajemství‘. Význam slova ‚tajemství‘ není popření rozumu, ale teprve umožňuje víru jakožto porozumění.¹⁰

Náboženská výchova by tedy měla ve shodě s takovými autory pomáhat dětem a mladým lidem, aby dokázali myslet a posléze hovořit o své víře řečí srozumitelnou, smysluplnou, racionální a rozumnou, jak to J. Ratzinger prohlásil na adresu katolické teologie.

Předsudky šířené ve společnosti na adresu církve jsou podle J. Hloucha dalším důvodem odchodů lidí z církve. Dává jejich příklady z tehdejší doby: Církev je nepřítel národa, nepřítel pracujícího lidu... V současné době jsou předsudky vůči náboženství a církvi velmi poplatné marxisticko-leninské ideologii. Socialistický diskurs náboženství přetrvává dodnes a má podobu odmítání křesťanství pro náboženské války v minulosti, projevy náboženského fundamentalismu a terorismu, nai vitu v pohledu na svět ve srovnání s pozitivisticky orientovanými vědami atd.¹¹ J. Hlouch upozorňuje na to, že předsudky mají u lidí tím větší živnou půdu, čím horší mají náboženské vzdělání a čím nerozvinutější mají samostatný úsudek.

Na formulaci rozumových důvodů pro odpad od církve mají podle J. Hloucha vliv i nové filosofické koncepce, které dostaly na začátku 20. století podobu socialistické a komunistické teorie. Několik jeho postřehů stojí vzhledem k dalšímu vývoji v naší zemi za odcitování:

Socialismus spojil s negací náboženství pud sebezáchovy tím, že učinil obvinění náboženství ze spoluviny na živoření chudáka východiskem svého kulturního programu. Zápas o právo, spravedlnost, lepší budoucnost těch, na nichž bylo spá-

¹⁰ Joseph RATZINGER, *Úvod do křesťanství*, Brno: Petrov, 1991, s. 9 – 34.

¹¹ Předsudečnost zejména středoškolských studentů ve vztahu k náboženství a křesťanské víře viz Ludmila MUCHOVÁ, „Vzájemný dialog nebo vzájemné předsudky?“ *Univer-sum: Revue České křesťanské akademie* 10, č. 2 (2010): 16–20.

cháno násilí, jest zaměřen proti náboženství a proti jeho nejstaršímu reprezentantu, proti Církvi katolické. Socialismus zaujal postoj utlačovaných, uvízl v pesimismu a nedůvěře ke všem ostatním systémům, nevěří v nic dobrého a čistého, kromě socialismu...¹²

Ovšem ještě v současné době se náboženská výchova potýká s následky, který tento – J. Hlouchem a mnoha dalšími předpovězený – vývoj zanechal v podobě marxisticko-leninské ideologie, která přetrvává v myšlení některých učitelů. Od nich ji často přebírají i žáci přicházející z prostředí, které je jinak vůči náboženství spíše lhostejné. Takže děti z věřícího prostředí narážejí občas na předsudky vůči křesťanství a církvi, typické právě pro socialistickou teorii.

Z hlediska obsahu náboženské výchovy je pro současnost zajímavý Hlouchův odkaz na střet křesťanské víry s myšlením pozitivismu. Popisuje Comtem definovaná stadia vývoje lidského myšlení od mytického a náboženského přes metafyzické až po nejdokonalejší – pozitivistické, které za vědecké prohlašuje pouze to, co je předmětem zkušenosti. Náboženství tak bylo vyloučeno z vědy a prohlášeno za nevědecké. J. Hlouch upozorňuje, že v českých poměrech se pozitivisticky smýšlející filosofové nestaví vysloveně protinábožensky, ale považují náboženství za soukromé, necírkevní a nedogmatické, protože má význam pouze soukromého citu, který nemá vliv na společnost. Cituje Rádlu:

My, moderní lidé, jsme vyrostli, nebo chceme vyrůst ze zastaralých církevních pojmů. Místo papeže a biskupů máme stát, místo kněží –lékaře, místo klášterů školy, nemocnice a sociální zákon. Nevěříme v absolutní autoritu, nýbrž v demokracii...¹³

Cíl předat žákům vědecký pohled na svět, který se opírá pouze o to, co je možno prokázat zkušeností nebo experimentem, je implicitně přítomný i v současné české škole. S tím jde ruku v ruce i častý názor na náboženství jako na nevědecký, tudíž naivní pohled na svět. V náboženské výchově je tedy potřeba tematizovat dialog mezi náboženským jazykem a jazykem vědy, aby žáci porozuměli tomuto rozdílu jako dvěma způsobům vyjadřujícím různě důležité stránky pohledu člověka na význam světa. To podporuje již jednou zmíněný J. Ratzinger. Vysvětluje, že věda, která se zabývá pouze fakty, se opírá o jeden typ lidského myšlení, který

¹² HLOUCH, *Problém odpadu*, s. 85.

¹³ Rádl citován podle HLOUCH, *Problém odpadu*, s. 89.

nazval filosof Heidegger „počítající myšlení“. Počítající myšlení se zabývá měřením věcí kolem nás a otázkami, co s nimi můžeme *udělat*, co můžeme sami vytvořit. Druhý typ myšlení nazval Heidegger „rozjímavé myšlení“, které se ptá po smyslu lidského bytí. A otázku po smyslu vlastního života si musí položit každý člověk, věřící nebo nevěřící. Ratzinger dovozuje, že žádný člověk nežije pouze z věcí uskutečnitelných. Člověk žije ze slova, z lásky a z životního smyslu. Životní smysl je to, co udržuje člověka. Smysl života si člověk neurčuje sám, ten před ním prostě leží, je nám dán, my ho pouze objevujeme a přijímáme, nebo nepřijímáme... Věřit znamená podle Ratzingera říci, že smysl života a věcí je již daný a my jej jen přijímáme a svěčujeme se mu. Přijmout má prvenství před udělat. A věci neviditelné mají prvenství před viditelnou skutečností...¹⁴

1.2 Morální příčiny

„Křesťanská víra je prakticky neodlučitelná od mravních požadavků křesťanského života. Mravní požadavky vyplývají z pravdy víry.“¹⁵ Tak zní podle J. Hloucha východisko pro druhý okruh důvodů vzdalování se lidí od církve.

Mezi nejvýraznější příčiny zde patří především způsob existence člověka v církvi, který Hlouch nazývá „lhostejnost“. Rozumí jí povrchnost, s níž člověk vnímá své členství v církvi podobně jako „kabát, který si občas obléká.“¹⁶ Pouze občas se tak účastní slavení eucharistie, pouze občas tuto svátost přijímá, vzdává se často modlitby, která je „tlukot srdce našeho náboženského života.“¹⁷ To je velmi aktuální myšlenka i pro současnou náboženskou výchovu. Láska k modlitbě a niterný vztah k eucharistii – obojí vyžaduje otevření vnitřního duchovního rozměru osobnosti dítěte. Nespočívá tedy pouze v naučení se příslušných modliteb nebo v osvojení zvykového vzorce nedělní návštěvy bohoslužby. Děti a mladí lidé jsou dnes zahlceni vším, co je pouze vnější stranou života: reklamami, konzumem, elektronickými komunikačními sítěmi. Náboženská výchova by je měla vést k tichu, k naslouchání, k soustředěnosti na to, jak Bůh promlouvá v jejich srdci. Modlitba, přijímání a slave-

¹⁴ RATZINGER, *Úvod do křesťanství*, s. 9–34.

¹⁵ HLOUCH, *Problém odpadu*, s. 93.

¹⁶ Tamtéž, s. 94.

¹⁷ Tamtéž, s. 96.

ní eucharistie – to jsou výsostné katolické cesty k Bohu skrze Krista, které však musí současný mladý člověk objevovat také jako cestu do vlastního nitra díky trpělivému výchovnému vedení.

Jiným důležitým zdrojem odpadu je hřích. J. Hlouch upozorňuje na tendenci věřících obcházet Desatero mravními kompromisy, což má za následek, že člověk sám cítí, že ho jeho způsob života vylučuje ze společenství církve. Tento vnitřní odpad postupně doprovází i odpad vnější. Člověk si potom buď vytváří „svoje náboženství“, nebo se začne označovat jako „bez vyznání“.¹⁸ I v tomto bodě vnímám velkou výzvu pro náboženskou výchovu. Mladí lidé dnes mívají problém především s přijetím učení církve v oblasti sexuální morálky. Například život mladých žen – křesťanek – v nesezdaném soužití vykazuje často skutečné charakteristiky, které J. Hlouch popsal výše na obecné úrovni. Církev bývá v této souvislosti obviňována z moralizování, což konstatoval také J. Hlouch. Jak ale žít křesťansky mravně uprostřed lidí, kteří své morální hodnoty utvářejí mimo církve? Za nesmírně důležitý v této situaci považuji dialog opřený o rozumovou argumentaci, v němž je mladým lidem předloženo učení církve spolu s důvody, v nichž je zakořeněno. S argumenty, které jsou věrné jak Bohu, tak člověku.

Poslední kategorie, kterou z Hlouchova rozboru morálních příčin vybírám, je „pohoršení“. J. Hlouch ho definuje jako „skutečné zlo, které... bere bližnímu ideál, zraňuje ho na místě nejcitlivějším... proti teoretické víře staví opačné skutky, cosi z praktické nevěry. Kdo ztratil ideál, ztratil úctu, důvěru, lásku... Katolík, žijící pohoršlivým životem, jest šířitelem nevěry.“ A to platí dvojnásob, jestliže se pohoršení dopouštějí reprezentanti církve.¹⁹ Je pravda, že pohoršení ze života v hříchu je součástí lidské stránky církve, která k církvi v minulosti patřila a patří. A to jak v období mezi dvěma světovými válkami, tak dnes. Do jaké míry se tedy tyto skutečnosti dotýkají náboženské výchovy? Zejména období puberty a adolescence je dobou velkých mravních ideálů. Mladí lidé jsou také velmi kritičtí a vnímaví vůči diskrepanci mezi tím, co představitelé církve hlásají, a tím, jak žijí. Ztráta ideálu může mít u mladých lidí velmi závažné důsledky pro jejich křesťanskou víru. V rámci náboženské výchovy bychom tuto „lidskou stránku církve“ neměli ani podceňovat či bagatelizovat, ale ani jí dávat nepřiměřený prostor. Je to věc pedagogické otevřenosti a taktu, také trpělivosti při vedení reflektujícího dialogu.

¹⁸ Tamtéž, s. 99.

¹⁹ Tamtéž, s. 104.

V každém případě je to výzva pro život samotných vychovatelů. I oni jsou v očích dětí a mladých lidí reprezentanti církve (ostatně církev to dokládá vydáním kanonické mise). Především oni by se tedy neměli stát zdrojem pohoršení. Ano, jsou také „pouze lidé“, tedy nejsou bez hříchu, ale otevřené křesťanské zacházení s vinou, odpuštěním a smířením by mělo být v takovém případě příkladem pro jejich svěření.

1.3 Sociální příčiny

J. Hlouch zdůrazňuje velký vliv rodiny a rodinné výchovy v dětství na pozdější příklon nebo odklon člověka od víry. Domnívá se, že věřící rodinná atmosféra ovlivní kladně i mladého člověka, který se díky svému mládí staví kriticky k církvi a k náboženství, ale s přibývajícím věkem, zkušenostmi a odpovědností se ke křesťanským hodnotám vrací. Upozorňuje také na smíšená manželství, v nichž může dítě prožívat náboženský konflikt a následkem toho zlostejně vůči náboženství. Také nábožensky vlašní rodiče ovlivňují negativně dětský pohled na víru. V takových rodičích dítě vidí „pouze rodiče, kteří se starají o jeho pokrm, oděv a snad nanejvýš o dobré chování. Mizí to posvátné, co domov činí chrámem, a dítě jde do života ochuzeno o posvátné, povznášející.“²⁰ Zdá se, že v tomto ohledu je opouštění křesťanského životního stylu a křesťanských hodnot mnoha adolescentů z křesťanských rodin v současné době poněkud riskantnější. Především proto, že mladí lidé jsou dnes obklopeni v daleko větším rozsahu společenskou atmosférou, kterou popisuje J. Hlouch jako „veřejné mínění“ a „duch doby“. Přičemž veřejné mínění označuje za velmoc, která velmi ovlivňuje hodnoty jednotlivých lidí. Upozorňuje na tendenci člověka ke konformitě vůči většině, která tak prostřednictvím médií (tehdy především noviny a rozhlas, dnes také internet, televize atd.) doslova diktuje lidem, v co mají věřit a jak se mají chovat. Zatímco ve třicátých letech 20. století si Hlouch všímá ducha osvícenecké revolučnosti a revoluce národně náboženské – protirakouské, dnes se můžeme setkat spíše s duchem liberalismu (v ekonomické a politické oblasti života) a pozitivismu (ve vědách přírodních i humanitních).²¹ Situace zejména ve výuce náboženství na státních školách je o to náročnější, že náboženské výchově dnes svěřují děti sice v malé míře, ale

²⁰ Tamtéž, s. 118.

²¹ Tamtéž, s. 119–122.

přece jen existující, rodiče nábožensky vlažní či zcela nevěřící, buď proto, že děti samy o to projeví zájem, na nátlak prarodičů, nebo jako výraz žádosti o výchovnou pomoc v oblasti morálky. Tyto děti jsou „duchem sekularizované společnosti“ ovlivněny daleko více než děti přicházející z věřícího prostředí. I když těch se samozřejmě tento problém týká také.

I v tomto širším měřítku mohou však křesťanští pedagogové zavinit odpad mladých lidí od víry, když volí příliš násilné prostředky. Dobrá náboženská výchova by podle Hloucha měla respektovat přirozenost, zákon pozvolného růstu, měla by brát ohled na osobní vlastnosti a prostředí, v němž doposud dítě žilo – tedy vnímat ho v jeho individualitě.²² V této tezi vidím otevřenou výzvu pro hledání metod práce zejména v hodinách náboženství na školách, kde se dnes scházejí většinou malé skupinky dětí z nábožensky velmi různorodého prostředí. A všechny by se v této výuce měly cítit dobře, to znamená nalézat odpovědi na otázky, které kladou s ohledem na svoji náboženskou vyspělost. Děti z nevěřícího prostředí by neměly být při příchodu zahlceny poučováním o skutečnostech, které neodpovídají jejich zkušenostem, ale zároveň by to měla být výuka, která k takovému poučení vede. Didakticky to možné je. Je však potřeba, aby se učitelky a učitelé náboženství vzdělávali v metodách práce, které to umožňují. Dosavadní „klasické formy výuky“ – výklad, vyprávění a jejich shrnutí do paměťových vět – k takovému cíli vedou jen stěží.

V jiné knize – *Nedělní odpolední pobožnosti a křesťanská cvičení* – se J. Hlouch zabývá i otázkou, jak se může církev dostat k dětem a k mládeži, která o náboženství neprojevuje žádný zájem, naopak, žije plně „dik-tátem doby“, například sportem. Odvolává se na pastýřský list (č. 194) svého arcibiskupa a konstatuje: „Sport má pro mládež více vábivosti, než mívaly naše pobožnosti. Jak to odstranit? Nestačí odsoudit sport.“ Za příklad dává dona Bosca, který v r. 1858 odpověděl na otázku kardinála Testiho:

„Jak se přiblížíme mládeži?“, takto:

„Když se přiblížíme my k ní a pokusíme se zajímat o její zájmy... Řekněte mi, v které římské čtvrti najdeme velký houf dětí?...“

„Na náměstí del Popolo...“

„Tedy pojďme na náměstí del Popolo.“²³

²² Tamtéž, s. 119.

²³ JOSEF HLOUCH, *Nedělní odpolední pobožnosti a křesťanská cvičení: Ideologie a praxe*, Frýdek: Exerciční dům ve Frýdku, 1947, s. 18.

J. Hlouch ukazuje ještě se zvláštní naléhavostí na skutečnost, že od katolické víry odpadly v první polovině 20. století zejména dva stavy: inteligence a dělnictvo. Jak jsem ukázala na začátku této stati, začátek 21. století v naší zemi se odehrává ve znamení dramatického prohlubování odklonu inteligence a mladých lidí od křesťanské víry. V práci s mladými dělníky je situace ještě dramatičtější. Jestliže o semináře s religionistickým obsahem občas projeví zájem gymnázia a v ještě menší míře odborné střední školy, potom odborná učiliště, kde se budoucí dělnická vrstva naší země vzdělává, jsou náboženským vzděláním až na výjimky nedotčeny. Přitom odpovídá zkušenosti autorky, že významným prostředníkem se zde mohou stát věřící pedagogové, kteří projeví živý zájem o zkušenostní svět mladých dělníků a o jejich problémy v morální oblasti.

2. IMPULSY PRO SPIRITUALITU KŘESŤANSKÉHO VYCHOVATELE

Tato úvaha obrací naši pozornost k otázce osobnosti křesťanského pedagoga či vychovatele. Ostatně to je „klasické téma“ každé obecně pedagogické úvahy. S impulsem J. Hloucha v této oblasti se setkáme překvapivě nikoliv v jeho odborných knihách, ale v dodnes velmi populární knížečce *Minutěnka* – v duchovním průvodci všedním dnem. Její smysl J. Hlouch vysvětluje v úvodu: „Vrať se k sobě – a sebe Bohu v této chvíli! Ta minutěnka může se stát milostiplným setkáním s láskou Spasitelovou.“²⁴ Při pozorném čtení jednotlivých krátkých meditací a úvah na každý den si záhy všimneme neustálého návratu autora k myšlence lásky, kterou vyzařuje věřící křesťan do svého okolí. Není to však láska jako výsledek jeho čistě vlastního výkonu. Je to láska plynoucí ze setkání s Kristem v modlitbě. To, co je zdrojem mravní dokonalosti člověka, je setkání s Bohem v jeho lásce: „Nejhlubší poznání nastává nejhlubším rozjímáním... Duše se otvírá Bohu, Bůh se jí dává, zjevuje... Poznání a láska k Bohu se vzájemně probouzejí a přitahují. Synthesí jejich jest: klanění, oddanost.“²⁵ Mnoho textů v *Minutěnce* bylo ovlivněno četbou mystického díla sv. Mechtildy magdeburské. Právě pomocí její zkušenosti popisuje modlitbu jako meditaci: „Bože, mezi Tebou a mnou je

²⁴ Josef HLOUCH, *Minutěnka*, Vimperk: Nakladatelství a tiskárny Vimperk, 1991, s. 9.

²⁵ Tamtéž, s. 23.

ustavičný dech nevýslovný!“... Ten se modlí nejdokonaleji, kdo se modlí ustavičně, ne snad říká slova modlitby, ale dýše Bohu oddanost... a vdechuje Boží vůli, lásku při práci, v radosti i v soužení.“²⁶ Boží světlo tak proudí skrze naše spojení s Bohem k lidem kolem nás: „... touha a snaha, míti vždy a ve všem srdce trojí kvality: neposkrvněné, stále ve všem se modlící, vždy milující... To pak už člověk není sám! Modlící jest zapojen na výšiny! Nesníží se! Stále má příliv vyššího světla, síly, tepla... a jeho dílo jeví jasné známky, že na něm spolupracovaly ruce mocnější, než stvořené.“ A zde předkládám poslední impuls z díla J. Hloucha náboženským vychovatelům: To, jak se katecheta či učitel náboženství projevuje navenek, musí být výraz jeho hlubokého niterného duchovního života spočívajícího v setkání s Boží láskou, která proudí „skrze nás“ do našeho okolí.

ZÁVĚR

V roce 2005 si položila podobnou otázku jako J. Hlouch ve své diplomové práci L. Ehrlichová. Na otázku „Proč odcházejí adolescenti z církve?“ v ní prostřednictvím kvalitativního výzkumu malého rozsahu nabídla možnou hypotetickou odpověď: Protože adolescentní věk přináší díky myšlenkovému rozvoji pochybnosti ve víře, protože mladí lidé jsou občas svědky morálních selhání příslušníků církve a protože je láká model sekularizovaného životního způsobu v jejich okolí.²⁷ Autorka tak narazila za použití kvalitativních výzkumných metod na obdobné kategorie, které v první polovině 20. století popsal J. Hlouch spekulativním způsobem. Náboženská pedagogové a katecheté tedy mohou rozvíjet své didaktické strategie, které budou na tyto tři kategorie reagovat. Považuji však za jeden z podstatných impulsů díla J. Hloucha pro současné náboženské vychovatele jeho apel na hluboký niterný vztah s Bohem, skrze nějž mohou být lidé kolem nás osloveni Boží láskou: „Inkarnací víry v život po všech stránkách nutno překlenouti oddělení života od víry, nejrozšířenější to schisma, neregistrované v zákoníku, ale v úpadku moderního lidstva, jež opustilo Hospodina...“²⁸

²⁶ Tamtéž, s. 34.

²⁷ Ludmila EHRlichová, *Příčiny odchodu adolescentů z církve*, Diplomová práce, TF JU v Českých Budějovicích, 2005.

²⁸ HLouch, *Problém odpadu*, s. 92.

Josef Hlouch, *Wound and Cure: Impulses for Religious Education*

Key words: Religious Pedagogy; Religious Education; Dropping out of the Catholic Church; Personality of a Christian Educator.

Abstract: The article reflects on the stimuli for the religious education of Josef Hlouch's work. It deals with the similarities and differences between the time period at the beginning of the 20th century and the current one in the social context of this country. It points out the stimuli for religious education with regard to the amount of people, who were "dropping out" of the Catholic church in both time periods. It describes three reasons for people leaving the Church as they have been defined by J. Hlouch: Rational, moral and social. It compares their manifestations and draws concrete stimuli for religious education. It pays special attention to stimuli for development of Christian educators' attitudes towards belief.

doc. Ludmila Muchová
Katedra pedagogiky
TF JU
Kněžská 8
370 01 České Budějovice